

ANMELDELSER

Gunnar Viby Mogensen og
Poul Chr. Matthiessen

Mislykket integration? Indvandrerne møde med arbejdsmarkedet og velfærdssamfundet Med kommentarer og vurderinger af Marianne Jøved

Indvandrerne og deres levevilkår: Rockwool Fondens Forskningsenhed. Spektrum, 224 s.. 2000. ISBN87-7763-223-0

Bogen er en af tre, som udkom i forbindelse med et 3-årigt projekt udført i Rockwool Fondens Forskningsenheds regi. Den opsummerer projektets resultater, som man kan læse »i deres mere detaljerede og dokumenterende form« i de to andre bøger, som der ofte refereres til (*Integration i Danmark omkring årtusindskiftet. Indvandrerne møde med arbejdsmarkedet og velfærdssamfundet* af de samme forfattere, og *De fremmede i dansk avisdebat fra 1870'erne til 1990'erne* af Bent Jensen). Det skylder jeg indledningsvis at gøre opmærksom på, fordi det er muligt, at en samlet læsning kunne have afhjulpet enkelte af de uklarheder og mangler, jeg kommer til at kritisere bogen for. Den breder sig nemlig over mange emner, og man står på den ene side med en masse oplysninger, som man ikke rigtig ved, hvad man skal bruge til, og på den anden side med en masse ubesvarede spørgsmål.

Bogen centrale tema er indvandrerne integration på arbejdsmarkedet, hvilket anses for at være den vigtigste indikator på deres levevilkår. De andre emner, der bliver behandlet, bl.a. indvandrerne kontakt med sundhedssystemet og det sociale system, kriminalitet, diskrimination, er medinddraget, idet de vurderes at kunne påvirke beskæftigelsessituationen. Resultaterne er hovedsageligt baseret på statistikker og spørgeskema-interviews – suppleret med kvalitative interviews (50 svarpersoner). Et prisværdigt, men ikke altid vellykket forsøg på at kombinere kvantitative og kvalitative data.

Indledningsvis understreger forfatterne det store behov for forskning på området – »solid og talbaseret viden om en mindre, men stærkt voksende befolkningsgruppe« (s. 15). Og her kommer allerede en af mine største indvending mod bogen: Når man så læser litteraturlisten er der, udover referencerne til de to andre bøger og til diverse statistikker, *tre* referencer til andre undersøgelser. Det kan være fordi forfatterne vitterligt ikke har læst noget relevant litteratur, eller det kan være for at fremhæve sig selv som pionerer på området. Men det er lige utilgiveligt i begge tilfælde. Jeg har i hvert fald savnet omtalen af tre undersøgelser, som var yderst relevante at inddrage, som kunne have beriget og nuanceret bogens analyse en hel del, og som hver for sig bringer mere »solid viden« på deres område end bogen gør. De vil blive omtalt i løbet af den følgende kronologiske gennemgang af bogen, idet de fremhæver nogle fundamentale mangler ved bogen.

Det første kapitel, »Hvad er problemet?«, fungerer som introduktion til resten af bogen. Analysen koncentrerer sig om »ikke-vestlige indvandrere« fra otte lande – sammenstillet med danskere og vestlige indvandrere. Forfatterne opererer med en deling mellem indvandrere og efterkommere. Desuden foretager de en tredeling efter opholdsgrundlag i hhv. gæstearbejdere, familiesammenførte og flygtninge. Der bliver brugt meget plads og mange tabeller på at afgøre, om flygtningekategorien »i betydeligt omfang indeholder, hvad den giver sig ud for« (s. 21), m.a.o. om der er tale om »velbegrundet frygt for forfølgelse«. Spørgsmålet kan imidlertid ikke afgøres, og man får alligevel at vide til sidst, at »opholdsgrundlaget har ret svage effekter på resultaterne« (s. 23). Hvor der altså er viet flere sider til definitionen af 'flygtninge', selv om tredelingen kun bliver meget lidt brugt i resten af bogen, er der til gengæld andre, centrale

begreber som ikke bliver defineret, hverken her eller senere i bogen: integration, diskrimination, 'kulturforskelle' (som optræder af og til som mulig grund til integrationsvanskeligheder), og det er afgjort en svaghed.

Kapitel 2 og 3, »Den internationale demografiske baggrund« og »Indvandring til Danmark – historik og demografi« giver et generelt og letlæst overblik over baggrunden for indvandring. Måske for let i forhold til bogens mange ledsagende tabeller, hvor man dykker langt ned i talrækker og kurver. Blandt begrundelserne for indvandring (s. 28-29) savner jeg 'pull' faktorerne, som jo startede 'lavinen' i Europa med 'gæstearbejdere' i 1960'erne, og som er ved at blive aktuel igen. Og her (s. 35 og 41) som mange andre steder er den aldeles ureflekterede brug af 'kulturforskelle' eller 'kulturelle fællestræk' beklagelig, idet den slører mere end den afslører. Som om kulturforskelle var en kvantificerbar faktor på linie med demografiske forhold eller BNP!

Kapitel 4 omhandler uddannelsesbaggrunden. Da de udenlandske uddannelser ikke er registrerede i danske statistikker, er resultaterne en kombination af registeroplysninger og interviewdata. Der er mange oplysninger og tabeller i kapitlet, men alligevel savner jeg, at forfatterne problematiserer nogle af de resultater, som for mig at se er opsigtsvækkende. Fx at der er forholdsvis mange højt uddannede blandt somalierne (selvom der også er en god andel af folk uden uddannelse i denne gruppe) og at det er dem, samt tyrkerne, som har sværest ved at anvende deres medbragte uddannelse her i landet. Det kunne være meget interessant at undersøge hvorfor – eller i det mindste at påpege, at det er en nærmere undersøgelse værd. Kunne det skyldes diskrimination?

Det spørgsmål affærdiger forfatterne hurtigt på baggrund af respondenternes egen vurdering: Kun 1% angiver nemlig diskrimination som grund til, at de ikke har kunnet anvende deres hjembragte uddannelse. Det er efter min vurdering meget problematisk at konkludere på det grundlag (det samme gælder for diskrimination ved jobsøgning, som vi vil se om lidt). Kapitlet

omhandler desuden indvandrernes danskundskaber. De vurderes af interviewerne til at være dårlige eller meget dårlige i 27% af tilfældene. Effekten af den danskundervisning, som de allerfleste har modtaget, ser ud til at være ringe.

I kapitel 5 kommer vi til sagens kerne, integration på arbejdsmarkedet. Det vælter med tabeller og figurer, men det er svært at få overblikket. Ikke mindst fordi der mangler systematik i tabellerne. Selvom forfatterne påpeger de store forskelle oprindelseslande imellem, skelnes der ikke i de fleste tabeller. Nogle indbefatter efterkommere, andre ikke (dette gælder i store dele af bogen, og jeg fandt aldrig ud af, hvornår de er inkluderet i de næste kapitler). Det er svært ikke at sammenligne resultaterne med Dahl, Jakobsen og Emereks *Indvandrere & arbejdsmarkedet* (1998), som giver et langt mere nuanceret og brugbart billede af situationen; ikke mindst pga. den store begrebsafklaring, de har foretaget. Hvorfor kunne man ikke lige så godt bygge videre på den undersøgelse, ajourføre den, inddrage efterkommerne – en gruppe det af indlysende grund er særlig interessant at følge, og evt. supplere med andre beregninger? En stor del af kapitlet er viet til de faktorer, der kan antages at hindre den alt i alt ringe integration på arbejdsmarkedet. Især bliver der brugt meget krudt på at undersøge manglende økonomiske incitament og diskrimination, uden at der kan konkluderes andet end at disse to forhold »spiller en ret overskuelig rolle«.

Konklusionen vedrørende diskrimination bygger dog på et meget spinkelt grundlag og udgør efter min mening den anden hovedkritik, man kan rette til undersøgelsen. Baggrunden er alene respondenternes *oplevelse* af diskrimination. Man kan jo spørge sig selv, hvor mange mon får det direkte svar, at de ikke har fået jobbet, fordi de er fejlfarvet?

Forfatterne beklager selv manglen på kortlægning af den *faktiske* diskrimination. Hvorfor har de så ikke inddraget fx Hjarnøs og Jensens undersøgelse *Diskrimineringen af unge med indvandrerbaggrund ved jobsøgning* (1997)? Den påviser, at navnlig unge mennesker af tyrkisk og pakistansk oprindelse, som har levet

hele deres liv eller det meste af deres liv i Danmark, som er uddannet i Danmark, og som taler et fejlfrit dansk uden accent, diskrimineres ved jobsøgning alene på grund af deres hudfarve eller deres navn. I 38% af tilfældene blev testpersonerne med et danskklingende navn foretrukket ved lige faglige og uddannelsesmæssige kvalifikationer. Og hvad med den strukturelle diskrimination? Hvorfor får indvanderne de laveste lønninger? Her igen kunne man inddrage Dahls analyse, idet den ikke nøjes med modsætningen beskæftigelse – ledighed, men har udviklet redskaber til at måle graden af marginalisering, en dimension der er fraværende i denne bog.

De faktorer, der ifølge forfatterne bremser integrationen er ikke overraskende: uddannelse, dansk kundskaber, oprindelsesland, og ankomsttidspunkt. Desuden nævnes »den religiøse tilknytning« (Islam, naturligvis, fristes man til at sige... kunne det ikke tænkes, at den hører under de diskriminerende faktorer? Spiller den religiøse tilknytning en tilsvarende rolle for vestlige indvandrere?) og det sociale netværk (kunne man så ikke nævne det problem, at netop det sociale netværk er afgørende ved rekruttering af arbejdskraft?).

Kapitlerne »Indvandrere og det sociale system« og »Økonomiske effekter af indvandring« burde rettere hedde »Hvad koster indvandrere?« De er nemlig dyre i social overførsel, hvilket naturligvis hænger sammen med deres ringe beskæftigelsesgrad. Her savner jeg en analyse af forskelle mellem indvandrere og flygtninge, som det blev påvist i Bagers og Rezaeis *Indvandringens økonomiske konsekvenser i Skandinavien* (1998); endnu en analyse, som det havde gavnet bogen at referere til, idet den har en bredere tilgang til den økonomiske beregning. Oplysningen om, at børnerige familier er særlig bekostelige kunne fx suppleres med Bagers og Rezaeis bemærkning om, at en foryngelse af populationen på længere sigt må tælle på plus-siden.

Kapitlet om sundhedssystemet forekommer mig fuld af ligegyldige tabeller. Så mange går til øjenlæge, fysioterapeuten, jordmoderen... Og

hvad så? Det kunne ellers have været oplagt at høre, om flygtninge havde særlige helbredsproblemer, men alle tabellerne skelner kun mellem personer fra vestlige lande, ikke-vestlige lande og Danmark, så det er blot intetsigende gennemsnit, man får. Og når man får at vide, at »ikke vestlige indvandrere har en god kontakt til de praktiserende læger« (s. 125), så er det simpelthen ud fra, at de besøger dem lige så hyppigt som gennemsnitsdanskeren!

Kapitlet om kriminalitet påviser en alarmende, kraftig overrepræsentation af kriminalitet blandt yngre, mandlige efterkommere, også når tallene er korrigerede for køns- og aldersfordeling. Som forfatterne rettelig påpeger, kan der være mange (især socioøkonomiske) forklaringer på det, men det ændrer ikke ved, at en plettestrafteattest kan have betydning ved jobsøgning.

Et af de sidste kapitler bygger på kvalitative interviews. Nogle problematiske resultater er allerede omtalt – oplevelse af diskrimination og den religiøse baggrunds rolle. Man skal ellers være i besiddelse af et meget stereotypet syn for at blive klogere af de andre hovedresultater: at der er intern og ekstern differentiering mellem indvandrere fra forskellige oprindelser; at man ikke kan betragte indvandrere som én gruppe, og at de individuelle forskelle spiller en rolle; at de ikke bare er klienter, men også aktive medspillere! Her og flere steder ser det ud, som om forfatterne sigter på en meget bred målgruppe blandt læserne. I så fald er det måske berettiget at aflive nogle myter – at indvandrere udgør en ensartet kategori, eller at de ikke koster det offentlige mere end danskere ville gøre i samme situation. Men hvis det er tilfældet, burde man nok have holdt tilbage med de mange tabeller og kælet lidt mere for sproget, som visse steder er meget knudret.

Det kapitel, der omhandler mediernes dækning af indvandring, skal ikke omtales nærmere. Det er interessant i sig selv, men må siges at være meget perifert i forhold til hovedemnet.

Man kan indvende, at jeg bebrejder bogen for alt, hvad den *ikke* omhandler, i stedet for at koncentrere mig om de oplysninger, den faktisk in-

deholder. Men det er som om, det aldrig går op for forfatterne, at nogle har skrevet om emnet før dem, og har fremført interessante betragtninger, som var værd at inddrage.

Bogens første del slutter med at stille Marianne Jøved en række spørgsmål – bl.a. om integrationen er mislykket, *som om hun med denne bog havde fået alle kortene på hånden*. Og det er ikke tilfældet. Jøveds kommentarer, der afslutter bogen, giver et godt overblik over resultaterne. Hun peger på de tiltag, der skal fremme en større integration, og hun tilføjer en række interessante supplerende bemærkninger: At man ikke kan forvente, at flytninge »med ar på krop og sjæl« uden videre kan være arbejdsdygtige; at manglen på økonomiske incitament er stærkt begrænset af rådighedsreglerne; at undersøgelsen ikke tager højde for den skjulte diskrimination; og at man ikke kan beklage, at indvandrersfamilierne føder flere børn end de danske, problemet med den aldrende befolkning taget i betragtning.

Anmeldt af **Fabienne Knudsen**, etnograf, Forskningsenhed for Maritime Medicin, Esbjerg.

Email: fak@suc.suc.dk

Lene Sørensen og Victor Vidal
**Strategi og planlægning som
læreproces**

Handelshøjskolens Forlag 1999, 186 kr.

Kender I det: man bliver bedt om at anmelde en bog til et tidsskrift; man kender lidt til forfatteren, og man synes det kunne være sjovt eller interessant at få et overblik over, hvad han eller hun nu har bedrevet, og så – fordi man kender forfatteren og har en nogenlunde klar opfattelse af, hvad han eller hun står for – kommer den alligevel et godt stykke ned i bunken af arbejdsopgaver. Sådan havde jeg det med denne bog. Da jeg studerede på DTU, var Vidal en meget inspirerende underviser i operationsanalyse. Til min store fornøjelse er det faktisk en rigtig god bog Sørensen og Vidal har skrevet.

Jeg går ud fra, at mange af dette tidsskrifts

læsere har været og er involveret i arbejde med at udvikle strategier og planlægge aktiviteter sammen med mere eller mindre magtfulde grupper i samfundet. Man kender derfor til indhold i begreber som fremtidsværksteder, SWOT-analyser, brainstorm o.s.v. Mange har læst om disse, en del har formodentlig læst centrale bøger, hvori metodikkens grundlæggere (eller deres danske disciple) beskriver den specifikke metode og det teoretiske grundlag bag. Med denne bog foreligger der nu en mulighed for at få et samlet overblik over en række metodikker til strategiudvikling og planlægning. Begge forfattere er ansat på DTU, og bogen er et resultat af flere års forskning og undervisning i strategiudvikling og planlægning. Det er derfor også en fornøjelse at se, hvordan forfatterne inddrager studenterarbejder i deres bog, specielt når anvendelsen af de forskellige metoder skal illustreres.

De gennemgår seks forskellige 'bløde' fremgangsmåder: *SWOT-analysen*, *fremtidsværkstedet*, *scenariemetodikken*, *Strategic Option and Decision Analysis*, *Strategic Choice Approach* og *Soft System Methodology*. De angiver selv, at de har valgt disse seks, fordi de er overskuelige, anvendelige, understøtter læreprocesser og egnet til undervisning. Hver metode får sit eget kapitel, hvor man først får en kort gennemgang af metodikkens historie. Dernæst gennemgås dens indhold i form af den fremgangsmåde, der anvendes, nogle af de værktøjer, der bruges, samt de forudsætninger metodikken bygger på. Så følger en generel, ensartet opbygget karakteristik eller vurdering af hver metodik. De ser på fire forskellige aspekter: processen, d.v.s. om metodikken indeholder anvisninger for hvordan arbejdet bedst angribes, resultaterne omfattende de synlige og usynlige resultater vedrørende henholdsvis substans og proces, organisationen, d.v.s. hvem der skal inddrages, og hvordan dette sker, samt teknologien, der refererer til de værktøjer, der skal anvendes i metodikken.

Således giver bogen en mulighed for at få et samlet overblik over samt en ensartet vurdering af et pænt stort arsenal af metodikker. Man behøver således ikke nødvendigvis, når man er in-